

A „világban szétszóródott” Ani

Vannak olyan új ismeretek, amelyekről azt gondolhatja az ember, hogy inkább összezavarják a korábbiakat, mintsem hogy megvilágítanák őket. Ugyanakkor ez a jellegzetessége annak az útnak, amely a minőségi ismeretekhez vezet.

Éppen ebbe a kategóriába tartozik az a nemrégben Budapesten kiadott könyv, amely ezt a címet viseli: *Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai*. A címben szereplő „vonatkozásai” szó keveseket ejt ámulatba: széles körben ismert tény, hogy a régi örmény fővárosok közül a legnépszerűbbnek, Ani városának lakosai emigrációjuk egyik fő útvonalául azt az utat választotta, amely a történelmi Magyarország Erdély nevű országrészébe vezet, ahol Ani lakosai megalapították saját városaikat, előrelendítették az ország fejlődését, az új hazának ismert művészeket, írókat, tudósokat és... nemzeti hősokeket adtak. Ami viszont ámulatba ejt, az a „vonatkozásai” szó új tartalma, amely magára a városra vonatkozik és szinte mesébe illő. Arról van szó, hogy a könyvben Ani építészetének remekműveit ábrázoló jó minőségű fényképek mellett, amelyek már megszokottak az örmény szemek számára, találunk néhány ismeretlen templomról szóló további fényképet, amelyek elbűvölnek minket örmény voltuk révén. Ezek a képek szinte ugyanabban az időben épült magyar templomokat ábrázolnak. Szemeink számára ismerősek az oszlopfők, az oltárok, a záró elemek és egészen nyilvánvalóak a külső falak sokszínű hasonlóságai. Szerepelnek a könyvben ezen templomok alaprajzai, amelyekről azt gondolná az ember, hogy örmény tervezők művei.

Természetesen Ani templommaradványai korábban épültek, a X-XI. században, de nincs nagy történelmi korszak különbség a kettő között: a magyar templomok a XI-XII. századra datálhatók. Ha számításba vesszük ezt a körülményt, valamint az Örményország és Magyarország közti térbeli távolságot, akkor ezeket az építészeti hasonlóságokat titokzatosnak gondolhatjuk. Vagy emlékezhetünk az osztrák *Joseph Atrigovsky* elméletére, amely az európai építészet forrásai közé sorolja az örmény építészetet - ez az elmélet a múlt század első évtizedeiben a kiváló akadémikus ellen méltatlankodások és ellenkezések viharát váltotta ki kollégái részéről, s az északi német központi kupolás templomépítészet impozáns párhuzamaira támaszkodott.

Itt félbe kell szakítsam filológiai elemzésemet és az örmény építészek, szakemberek és kutatók figyelmét a magyarországi anyag felé szeretném fordítani, átadván a szót az Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai című könyv szerzőinek, *Gondos Bélának* és *Horváth Zoltán Györgynek*.

„Magyar szempontból a legfontosabb Ani templomai közül a ma is szinte tökéletesen ép, hatkaréjos Szt. Gergely templom, amely a Kaukázus-vidéken korábban is alkalmazott nagyon jellegzetes építésmód egyik XI. századi továbbélése. Ilyen kívül teljesen kör alakú, belül azonban hatkaréjos - azaz hat, virágsziromszerűen, szabályosan elhelyezkedő félkörívvel épített - templom Európában kizárólag a Magyar Királyság területén található.”

Ezután a szerzők számba veszik azokat a magyar templomokat - idézvé e templomok stílusát leíró építészettörténészek véleményét - amelyek megmutatják a szakembernek az utóbbiak zavarát, akik arra törekszenek, hogy csupán az európai hagyományok, a katolikus teológia körébe helyezték el.

A könyv felépítése világos és jól megtervezett: Ani múltja, Ani kronológiája, magyar építészeti hasonlóságok, néhány más forrás, néhány következtetés, a hatkaréjos templomok kora, a magyar és az örmény történelem néhány kapcsolódása. Váratlan és figyelemfelkeltő az utolsó fejezet: „Abszurdum avagy Ani meglátogatásának technikai részletei”, amely leírja azokat a nehézségeket, amelyekkel az érdeklődő vagy a régész találkozik az Aniba vezető úton, információkat a Karsz-i múzeum minimális nyitvatartási idejéről, ahol az Ani épületegyüttes területére való belépéshez szükséges jegy kapható stb.

A könyv jellegzetességei közé tartozik, hogy az örmény műemlékekkel párhuzamosan

fényképekkel mutatja be az iszlám műemlékeket is. Felületesen szemlélve örménynek vélünk őket, csak a figyelmes tekintet számára válnak nyilvánvalóvá a muzulmán egyházi építészet jellegzetes díszítései. A szerzők az örmény építészet nyilvánvaló befolyását hangsúlyozzák, de az idegen uralom alatt álló Aniban épült mecset, amelynek építőanyaga az örményországi tufa, annyira „Aniszerü”, hogy szakember feladata eldönteni, vajon örmény építész részvételéről, vagy egy újjáépített épületről van szó. A könyvet a Szent Korona öröksége sorozat keretében csodálatos minőségű tipográfiával jelentette meg Budapesten a Romanika könyvkiadó. Fejezetei három nyelven olvashatók: magyarul, németül, angolul. A könyvet gazdagon díszítik illusztrációk, a fényképek élénkek, gyakran művészi értékűek. A fényképész a szerzők egyike, *Horváth Zoltán György*.

Külön meg kell emlékeznünk a budapesti Fővárosi Örmény Önkormányzatról, melynek anyagi támogatásával jelent meg a könyv. A magyar állam tíz éve ad a kisebbségi önkormányzatoknak évente jelentős összeget a kulturális identitás erősítésére. A jelen könyv esetében a rendelkezésre álló anyagi eszközök gondos felhasználásával, azaz az anyagi forrásnak egy dicséretes kezdeményezésre való fordításával állunk szemben.

Vahram Martiroszjan
Hajasztani Hanrapetutjun 2004. július 23.
(Örmény Köztársaság Parlamentje napilap)
Fordította: Zsigmond Benedek

Hangulatjelentés az Égei tenger partjáról

Kissé szorongva vágtam bele a hirtelen adódott lehetőségbe, Törökország Égei tenger parti részének látogatásába. Ezt a szorongást valószínű örmény és magyar gyökereim okozták, mindkettőnek bőven volt rá oka. Úgy látszik, a történelem beléivódik génjeinkbe. Érdeklődve vártam a találkozást. Megvallom nagyon kellemesen érintett a barátságos fogadtatás, mint magyar turistát. Lépten - nyomon a közös rokonságra, a közös gyökerekre utaltak, Attila népének tartva magukat is. Örmény gyökereimről mélyen hallgattam, hisz a XX. századi népirodalom még elevenen él bennünk. Az azonban elgondolkodtató, hogy „hivatalosan” egyetlen helyen sem említették meg az örmény nemzeti kisebbség létét, amely többmillió volt a XX. század elejéig. Az már szinte „természetes” volt, hogy a közel másfélmillió örmény kiirtásáról, a XX. század első nagy népirodalomról senki sem tett említést. Nemcsak az úti kalauzok, de a magyar idegenvezetőnk sem hallott róla, csupán a kurd kisebbség milliós tömegének kiirtásáról tett említést a török nemzetállam kialakítása során. Agyonhallgatott történelem.

Az Égei tenger déli partvidéke nem éppen az „örmény őshaza” vidéke, mégis számtalan jelét találtam kultúránknak. Ha csak a török konyhát említem, egy örmény származású azonnal észreveszi a több ezer éves örmény gasztronómia hatását. A sok zöltség és gyümölcs, édesség, fűszerek, mind az ismert ízeket elevenítették fel. Még az angadzsabur levesből jól ismert darált hússal töltött tészta-csákákat (fülecskéket) is megtaláltam, csak a huruttal savanyított húsleves hiányzott „alóla”. Tehát még az őshazából hoztuk magunkkal ezt a finomságot, itt a bizonyíték! Érdekes, hogy a jelenlegi Örményországban nem ismerik. Az örmény édességek most „természetesen” török édességként kerültek asztalunkra, mint a pahlava, a dalauzi, a törökméz, valamennyi fő alkotórészeként a méz, amelynek számtalan változata különleges ízeket produkált. A lepénykenyerük valamivel vastagabb, mint az örmény lavas, de ugyanúgy sok nyers zöltséggel együtt fogyasztják. A petrezselyem, kapor, zeller és általam nem ismert zöldféléket, fűszernövényeket nem kis csokrokban vásárolják a piacon, üzletekben, mint nálunk, hanem kötegekben, hiszen olyan mennyiségben fogyasztják reggel, délben, este, nyersen, párolva, sütve. Paradicsom, padlizsán, karfiol, uborka, paprika,